

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

*Бджілки – читачики.
Олена Курись, вчителька
СШ № 185 ім. В. Вернадського, м. Київ*

*Наша творчість – далеким друзям.
Галина Петренко, вчителька 2-А класу
Молочанського НВК "ЗОШ I–III ст. – гімназія"
Запорізької обл.*

«ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

щомісячний науково-методичний журнал

№ 07 (565) ЛИПЕНЬ 2016

Засновники –
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ,
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видавець –
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»
Видається з липня 1969 року
Київ

Журнал включено до переліку наукових
видань ВАКУ України, в яких можуть
публікуватись основні результати
дисертаційних робіт

Головний редактор

Алла ЛУК'ЯНЕЦЬ, кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник народної освіти України

Редакційна колегія:

Іван БЕХ, Надія БІБІК, Микола ВАШУЛЕНКО,
Галина ДРЕВАЛЬ, Валентина ЗАТОРЖИНСЬКА,
Людмила КОВАЛЬ, Ярослава КОДЛЮК,
Юлія КОЛЕСНИКОВА (*завідувач відділу*),
Тетяна КОХНО, Людмила ЛІЩИНСЬКА,
Людмила ЛОПУШАНСЬКА (*відповідальний
секретар*), Алевтина ЛОТОЦЬКА,
Світлана МАРТИНЕНКО, Віра МЕЛЕШКО,
Олександр МИТНИК, Антоніна МОВЧУН,
Ізольда НІЗЕЛЬСЬКА, Тамара ПИРОЖЕНКО,
Тамара ПОНІМАНСЬКА, Катерина ПОНОМАРЬОВА,
Катерина ПРИЩЕПА, Тетяна ПУШКАРЬОВА,
Олександра САВЧЕНКО, Світлана СТРИЛЕЦЬ,
Володимир ТИМЕНКО,
Ольга ХОРОШКОВСЬКА, Людмила ХОРУЖА,
Михайло ЧЕМБЕРЖИ, Тетяна ЯРЕМЧУК
(*завідувач відділу*).

Дизайн обкладинки

Володимир ЩЕРБАЧЕВИЧ.

Зареєстровано Державним комітетом інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
серія КВ, №6506 від 09.09.2002 року.
Підписано до друку 23.06.2016. Формат 84x108/16.
Папір газетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 6,72.
Умовн. фарбовідб. 6,72. Обл.-вид. арк. 9,75.
Зам. 0104607.

Адреса редакції: 04213, Київ,
вул. Прирічна, 25-А, к. 12,
тел./факс (044) 501-03-87
www.pochatkova-shkola.net
e-mail: pochatkova@bigmir.net

Видруковано у видавництві «Преса України».
03148, Київ, вул. Героїв Космосу, 6
Свідоцтво № 35481684
<http://www.pressa.kiev.ua/>
Якість друку повністю відповідає наданому видавцем
видавничому оригіналу.

© «Початкова школа», 2016

ЗМІСТ

Психолого-педагогічний практикум

Кочерга О. Чутливість сенсорних систем і активність дій учня 1

Методика навчання

Дубовик С. Організація навчальної мовленнєво-творчої
діяльності молодших школярів на уроках української мови 5

Ковальова В. Урок розвитку мовлення з елементами
інтерактивних технологій (3 клас) 11

Трояновська Г. Театралізація – дійовий метод формування
життєвих компетенцій особистості учня 14

Притуляк Т. Жива природа влітку 16

Столяр Г., Левченко Т. Дослідницький практикум: “Раціон
здорового харчування. Молоко та кисломолочні продукти” 18

Виховне середовище учня

Крижна А., Шишка О., Мороз А. (Корнієнко С., Запорожець О. –
наукові керівники). Конкурсна програма літнього табору
відпочинку “Юний волонтер” 22

Мій рідний край

Юрченко Н. Буркути – перлина національного природного парку
“Олешківські піски” 38

Освіта вчителя

Сайко Т., Романенко Н. Наступність між молодшою
та середньою ланками школи з метою успішної соціально-
психологічної адаптації майбутніх п'ятикласників 42

Цуркан Н. Ейдетика як метод розвитку пам'яті
в учнів початкової школи 44

Пермінова І. Рефлексія як активний метод підбиття підсумків
уроку в початкових класах 46

Здоров'я дітей – багатство нації

Моляка О. Вправи для зняття м'язового напруження
на уроках та в позаурочний час 48

Нам пишуть

Шевченко О. Твори добро на радість людям 50

Філіпова В. Ця чарівна книжкова країна 52

Слово художній самодіяльності

Зінченко Н. “З сонцем, водою, повітрям – слід дружити,
щоб загартуватися і не хворіти” 54

Конкурс “45 чарівних слів” 41, 53, 56

Передрук будь-якого матеріалу українською або іншими мовами
без письмової згоди редакції заборонено.

Світлана ДУБОВИК,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Київський університет імені Бориса Грінченка)

Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови

Педагогічні умови організації мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови

Сучасний етап розвитку національної школи характеризується посиленням уваги до мовної освіти в країні, потребою формування мовленнєво-творчої особистості, яка відзначалася б свідомим ставленням до рідної мови, мовленнєвою активністю на всіх етапах оволодіння мовою як засобом спілкування, пізнання і впливу, високою культурою спілкування в різних життєвих ситуаціях [1].

Тенденції гуманітарної політики та культури ставлять нові вимоги до мовленнєвої освіти, що визначаються як основною функцією мови – бути засобом спілкування, пізнання, порозуміння, так і суспільним замовленням – сформувати соціально активну україномовну творчу особистість.

Такий підхід об'єктивно актуалізує й аргументує проблему організації навчально-творчої мовленнєвої діяльності школярів на уроках української мови і відповідної комунікативної підготовки учнів початкових класів, спрямованої на формування їхньої мовленнєвої компетентності, що забезпечить соціалізацію, самореалізацію і самоствердження особистості молодшого школяра у майбутньому.

Виходячи з цього, початкова школа України має здійснити перехід до якісно нової освіти дітей молодшого шкільного віку. Це вимагає пріоритетної уваги до змісту навчального матеріалу і методик, які формують уміння самостійно вчитися, мислити, здатність до самопізнання і самореалізації особистості у різних видах творчої діяльності.

Отже, перед початковою ланкою освіти постають такі основні завдання на уроках української мови: мовленнєвий розвиток особистості учня на основі виявлення її творчих задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб у спілкуванні; формування у молодших школярів бажання оволодіти мистецтвом слова і вміння майстерно висловлюватися, виховання потреби і здатності до вдосконалення власного мовлення протягом усього життя, вироблення вмінь творчого застосування здобутих мовно-мовленнєвих знань; виховання національно свідомої і соціально

компетентної особистості школяра, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у різних життєвих ситуаціях [2].

Як відомо, основними рисами творчої особистості є сміливість думки, схильність до ризику, розвинена уява і фантазія, проблемне бачення, вміння долати інерцію мислення, виявляти суперечності, переносити досвід і знання в нові ситуації, незалежність, альтернативність, гнучкість мислення, здатність до самоуправління. Творча особистість формується у навчально-творчій діяльності.

Під навчально-творчою діяльністю молодшого школяра на уроці української мови ми розуміємо процес створення ним нового продукту з опорою на знання з мови, мовно-мовленнєві вміння і навички, коли учень використовує відомі йому способи діяльності, в результаті чого отримує новий для себе підхід до виконання завдання. Причому велике значення має самостійність або часткова взаємодія з учителем на уроці.

Розглянемо основні педагогічні умови організації навчально-творчої мовленнєвої діяльності молодших школярів на уроках української мови.

1. Організація на уроці рідної мови особистісно зорієнтованої взаємодії учителя з учнями.

2. Застосування технології побудови навчання як цілісного творчого процесу (розділ II посібника), яка допомагає забезпечити самостійну активність учнів у процесі навчально-творчої мовленнєвої діяльності на уроці української мови. Зазначена технологія навчання враховує особливості молодшого шкільного віку, забезпечує оптимальні умови для самовираження учнів. Змістова складова технології спирається на особистісно-значущий для учнів мовно-мовленнєвий навчальний матеріал. Впровадження зазначеної технології допомагає вчителю залучити емоції учнів до процесу творчості, забезпечити можливість самостійно творити [3].

3. Системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища. Таку роботу можна забезпечити, врахувавши необхідність

розвитку основних психічних процесів дитини, засобом розвитку яких виступатиме слово і мовленнєва діяльність. Така система роботи передбачає розвиток процесів сприймання, здібностей до створення образів уяви, ейдетичних можливостей дитячого мислення, уміння переборювати стереотипи, формування навичок асоціативного і гнучкого творчого мислення.

4. Організація творчо-мовленнєвої діяльності учнів початкових класів на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду.

Збагачення емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів у процесі творчо-мовленнєвої діяльності на уроках української мови може бути забезпечене через наявність відповідного емоційно насиченого мовно-мовленнєвого навчального матеріалу, інтерактивних методів, прийомів і форм організації навчальної діяльності учнів, використання різних способів постановки завдань, чіткість і динамічність переходу від одного виду роботи до іншого, вчасний перехід від пояснення до практичних дій учнів.

Організацію навчально-творчої мовленнєвої діяльності молодших школярів також забезпечує комунікативний досвід, який дозволяє учневі керувати своєю поведінкою під час спілкування, враховувати особливості співрозмовника, установлювати і підтримувати контакт під час комунікації, оптимально будувати мовлення відповідно до ситуації спілкування, прогнозувати можливі шляхи розвитку мовленнєвої ситуації, уміння долати психологічні бар'єри, адекватно використовувати невербальні засоби спілкування (жести, міміку, манеру поведінки).

Створення спеціальних емоційно забарвлених мовленнєвих ситуацій під час навчання, розв'язання комунікативних завдань сприяє збагаченню комунікативного та емоційно-чуттєвого досвіду учнів і, відповідно, зростанню мовленнєво-творчої активності на уроці.

5. Організація роботи з образами уяви під час мовленнєво-творчої діяльності на уроках української мови. Створення образів уяви – важлива складова, яка необхідна для повноцінної мовленнєво-творчої діяльності будь-якої людини. Вона дозволяє мотивувати комунікативний процес молодших школярів, емоційно збагачує урок та забезпечує творчу активність учасників навчального процесу.

Слово дає можливість закріпити образ уяви у реальному світі. Такі уявлення є результатом активної мовленнєво-творчої діяльності учнів: створення мовленнєвого повідомлення передбачає використання знайомого матеріалу в нових умовах, наділення певної сукупності слів новим змістом чи навіть створення нових слів, які точніше передають думки маленьких творців.

Під час організації навчально-творчої мовленнєвої діяльності молодших школярів на уроках української мови радимо вчителю дотримуватися таких основних положень:

- сутність навчання полягає у приєднанні нових знань до відомих, для чого ці відомі знання слід попередньо відтворювати;

- навчання має базуватися на принципі порівняння однієї інформації або точки зору з іншою, щоб досягти розуміння того, що знання не обмежується сумою інформації і не є скінченим, а є процесом співвідношення різних знань;

- інформація має бути не кінцевим результатом – метою навчання, а її початковим пунктом та інструментом;

- мета навчання не зводиться до запам'ятовування інформації, визначеної в підручниках, а полягає у розвитку здібностей учнів самостійно просуватися в інформаційному просторі;

- необхідно постійно підтримувати учнівську ініціативу.

Дотримання вчителем зазначених положень дає можливість наблизити процес навчання до якомога природнішого стану. При цьому завдання вчителя полягає в тому, щоб створити для учнів сприятливі умови для усвідомлення запропонованої інформації й самостійного її здобуття, використання її під час виконання творчих робіт, для організації партнерської співпраці учнів у парах, у групах. Учні набувають певних навчальних умінь і навичок, результатом чого є ефективна інтеграція нової інформації та попередніх знань.

Для стимулювання мовленнєво-творчої активності учнів на уроці рідної мови радимо вчителю:

- дозволяти учням вільно розмірковувати;
- сприймати різноманітні ідеї та думки;
- цінувати міркування учнів;
- висловлювати віру в здатність кожного учня мати власну думку;

- створити для учнів сприятливі умови для спілкування без принижень.

Розкриємо переваги уроків української мови, на яких організована навчально-творча мовленнєва діяльність молодших школярів.

1. На уроці учні розмірковують: сприймають інформацію, аналізують її і формулюють висновки, вільно висловлюються, аргументують власні думки.

2. Знання, здобуті учнями самостійно або під час роботи в парі чи групі, виявляються глибшими і міцнішими.

3. Учні з зацікавленням виконують творчі роботи, складають змістовні тексти.

4. Гнучке і творче мислення докорінно змінює погляди учнів, додає сили і впевненості.

Результативність навчально-творчої мовленнєвої діяльності молодших школярів на уроках української мови підтверджується тим, що учні:

– уміють учитися, не втрачають бажання здобувати знання надалі;

– уміють самостійно працювати на уроці;

– сміливо висловлюють власну думку;

– віддають перевагу виконанню творчих робіт;

– володіють навичками роботи в парах і групах.

Система початкової мовної освіти має значні можливості для розвитку мовленнєво-творчої особистості молодшого школяра.

Молодший шкільний вік – сензитивний період для розвитку творчих здібностей, формування інтересів особистості і здійснення можливостей виявити себе в різних видах мовленнєвої діяльності. Відтак, розвиток творчої активності молодших школярів вимагає впровадження в навчальний процес методичних прийомів, що значною мірою могли б забезпечити формування дивергентного мислення, проблемного бачення, фантазії та уяви учнів.

Розглянемо методичні прийоми роботи, які рекомендуємо використовувати на уроках української мови для організації навчально-творчої мовленнєвої діяльності молодших школярів із метою створення умов для усвідомлення учнями навчального матеріалу, узагальнення одержаних знань і формування вмінь та навичок, спонукання їх до дослідницької творчої активності у процесі навчання.

ВЗАЄМНЕ НАВЧАННЯ

Взаємне навчання – методичний прийом роботи, мета якого – створити сприятливі умови для інтерактивного навчання, у процесі якого учні виступають у ролі вчителя на уроці.

Відомо, що навчаючи інших, ти навчаєшся сам. Тому учні, виконуючи роль учителя, керуючи навчальним процесом на уроці рідної мови, самі успішно засвоюють мовні знання, оволодівають відповідними вміннями.

Під час організації взаємного навчання доцільно використовувати роботу в парі, групі. Взаємне навчання в парі має на меті підготувати учнів до виконання ролі вчителя у групі.

У процесі роботи в парі учні по черзі виконують роль учителя. Завдання учителя-учня – пояснити навчальний матеріал однокласнику, відповісти на його запитання, запропонувати свої запитання до теми, зробити загальні висновки.

Застосовуючи взаємне навчання з використанням групової роботи, вчитель має об'єднати учнів у групи по три–чотири особи та пояснити, що вони по черзі виконуватимуть роль учителя. Упродовж роботи в групі вчителі-учні працюють самостійно, але вчитель має постійно здійснювати контроль

за їхньою діяльністю, спрямовуючи на організацію конструктивного діалогу на уроці [7].

Наприклад, взаємне навчання доцільно застосовувати на уроках вивчення граматичного матеріалу під час опрацювання частин мови.

ВІЛЬНЕ ПИСЬМО

Вільне письмо – методичний прийом роботи, застосування якого дає змогу на уроці розглянути "розмаїття" думок учнів через записування їх без зупинки.

Вільне письмо проводиться протягом 5–10 хвилин уроку. Упродовж цього часу учень має записувати всі свої думки щодо визначеної теми, не відриваючи ручки від аркуша паперу чи зошита. Мета такої роботи – допомогти учням зафіксувати всі свої думки, узагальнити і систематизувати засвоєний навчальний матеріал.

Цей методичний прийом роботи доцільно застосовувати на етапі актуалізації опорних знань учнів або під час формулювання висновків. Вільне письмо може проводитися в різних формах, але на особливу увагу заслуговує написання есе.

Єдиного зразка есе не існує. Есе як методичний прийом роботи для формування пошукової спрямованості мислення в учнів передбачає написання тексту у довільній формі. Використовується у кінці уроку, щоб допомогти учням краще зрозуміти свої думки відповідно до вивченої теми і дати змогу вчителю виявити рівень засвоєння мовних знань і формування відповідних умінь.

Есе дозволяє учням заглибитись у сутність проблеми, розвивати й удосконалювати усне й писемне мовлення [7].

ГРОНУВАННЯ (АСОЦІАТИВНИЙ КУЩ)

Гронування – це такий методичний прийом роботи, який спонукає учнів вільно міркувати й відкрито висловлюватися на певну тему. Він спрямований на стимулювання мислення учнів, формування вмінь встановлювати зв'язки між окремими поняттями.

Для роботи вибирається опорне слово чи словосполучення. Відповідно до нього добираються слова за певними зв'язками. Цей методичний прийом використовується на етапі актуалізації знань, пояснення нового матеріалу, закріплення одержаних знань, перевірки домашнього завдання.

Розглянемо основні етапи гронування:

1. Написати опорне слово чи словосполучення.
2. Записати слова та фрази, які спадають на думку з обраної теми.
3. Записати стільки ідей, скільки дозволить час.
4. Коли всі ідеї записані, встановити зв'язки між поняттями.

Зазначимо правила для учнів, яких необхідно дотримуватися під час виконання завдання:

1. Записувати всі думки, що спадають на думку.

2. Не зупиняйтесь, доки є час на запис ідей.

3. Встановлювати якомога більше зв'язків.

Групування передбачає виконання письмової роботи, яка може стати способом залучення до письма учнів, які не люблять і не хочуть писати. Після закінчення роботи слід з'ясувати, як учні можуть використати складене "гроно" надалі. Рекомендуємо "гроно" скласти на початку вивчення теми, а потім доповнювати його на етапі закріплення одержаних знань [7].

Наприклад, опорне слово – іменник.

Орієнтовні записи: член речення, рід іменників, знахідний відмінок, частина мови, називає предмет, називний відмінок, відповідає на питання *х т о?*, назви істот, орудний відмінок, підмет, чоловічий рід, число іменників, загальні назви, місцевий відмінок, однина, назви неістот, присудок, жіночий рід, відповідає на питання *щ о?*, кличний відмінок, власні назви, множина, відмінки іменників, середній рід, головний член речення, родовий відмінок, другорядний член речення, давальний відмінок.

Орієнтовні зв'язки: іменник, частина мови, називає предмет, відповідає на питання *х т о?*, відповідає на питання *щ о?*; відповідає на питання *х т о?*, назви істот; відповідає на питання *щ о?*, назви неістот; назви істот, назви неістот; власні назви, загальні назви; іменник, рід іменників, число іменників, відмінки іменників; рід іменників, жіночий рід, чоловічий рід, середній рід; число іменників, однина, множина; відмінки іменників, називний відмінок, родовий відмінок, давальний відмінок, знахідний відмінок, орудний відмінок, місцевий відмінок, кличний відмінок; член речення, головний член речення, підмет, присудок, другорядний член речення; головний член речення, підмет, присудок.

ДЖИГСОУ

Джигсоу – методичний прийом роботи, спрямований на формування в учнів умінь спільно досягати результату під час виконання різного типу завдань.

Готуючись до уроку української мови з використанням цього методичного прийому роботи, вчитель добирає відповідний мовний матеріал, із яким працюватимуть учні, й ділить його на частини.

На початку уроку учні об'єднуються в групи. Зазначимо, що кількість учнів у групі відповідає кількості частин, на які поділено фактичний матеріал. Ці первинні групи називаються "домашніми".

На наступному етапі роботи члени "домашніх" груп перерозподіляються між собою (принцип довільний) й об'єднуються у вторинні нові "експертні" групи. Кожна "експертна" група отримує для опрацювання одну частину підготовленого вчителем тексту.

За відведений час учні "експертної" групи мають ознайомитися із запропонованим вчителем текстом,

опрацювати його, підготувати контрольні запитання до теми. Зазначимо, що час, відведений для роботи в "експертній" групі, залежить від обсягу та складності мовного матеріалу, з яким працюють молодші школярі. Контрольні запитання учні розробляють разом, вони є спільними для всіх членів групи.

На останньому етапі роботи учні "експертних" груп повертаються у свої первинні "домашні" групи з підготовленим для пояснення навчальним матеріалом. Кожний член "експертної" групи по черзі навчає інших, пояснюючи зміст теми, якої навчався у вторинній групі, і перевіряє рівень її засвоєння за допомогою контрольних запитань.

Після завершення роботи вчитель проводить бесіду, узагальнюючи і систематизуючи одержані учнями знання під час роботи у первинних і вторинних групах. Радимо вчителю у кінці уроку проводити з учнями підсумкову письмову самостійну роботу, мета якої – виявлення рівня засвоєння молодшими школярами вивченої теми.

Цей методичний прийом роботи доцільно використовувати на одному чи двох спарених уроках української мови. Він являє собою вид групової діяльності й може бути застосований на уроках рідної мови всіх типів.

Таким чином, за допомогою цього методичного прийому роботи можна ефективно організувати на уроках української мови навчально-творчу діяльність учнів під час самостійного опрацювання навчального матеріалу. Виконання ролі вчителя учням дуже подобається. Цю відповідальну справу вони виконують старанно, адже розуміють, що від кожного з них залежить успіх учнів у групі в цілому та рівень засвоєння на уроці знань [7].

Наприклад, цей методичний прийом роботи доцільно використовувати на уроках української мови у 3 класі під час вивчення теми "Будова слова". Учитель ділить учнів на 5 "домашніх" груп і проводить із ними інструктаж, називає сторінки з підручника та довідника, з яких учні можуть дістати необхідну інформацію:

- 1 група – розповідь про закінчення слова;
- 2 група – розповідь про основу слова;
- 3 група – розповідь про корінь слова;
- 4 група – розповідь про префікс у слові;
- 5 група – розповідь про суфікс у слові.

ДІАГРАМА ВЕННА

Діаграма Венна – методичний прийом роботи, який передбачає застосування двох або більше великих кіл, які частково накладаються одне на одне так, щоб посередині утворити спільний простір. Інформація, що стосується кожної проблеми, заноситься в окреме коло, а у спільну частину записується інформація, що стосується всіх виділених складових.

Цей методичний прийом роботи доцільно застосувати на уроках української мови на етапі актуалізації опорних знань, узагальнення і систематизації засвоєних знань, під час формулювання висновків. Зазначимо, що важливим етапом роботи з діаграмою Венна залишається синтез: пошук спільної частини для всіх виділених учителем кіл.

Встановлення спільних і відмінних ознак мовних понять для учнів початкових класів є складною роботою, тому такий вид діяльності повинен здійснюватися під керівництвом учителя, який має допомагати школярам, спрямовуючи їхню думку на правильне виконання завдання.

Радимо вчителю після п'ятихвилинної самостійної роботи учнів у групі надавати кожній із них право презентувати результат колективної роботи, супроводжуючи його необхідними коментарями. Застосування даного методичного прийому допомагає учням засвоїти навчальний матеріал, усвідомити сутність мовних понять, акцентуючи увагу на їхніх істотних ознаках [7].

Наприклад, використання діаграми Венна на етапі узагальнення й систематизації знань учнів про іменник і прикметник (4 клас).

Спільні ознаки: частина мови; змінюються за числами і відмінками; можуть виконувати роль головних членів речення (підмета і присудка).

Відмінні ознаки: іменник називає предмет, прикметник називає ознаку предмета; іменник відповідає на питання *х т о?*, *щ о?*, прикметник відповідає на питання *я к и й?*, *я к а?*, *я к е?*, *я к і?*; є іменники – назви істот і неістот, іменники – власні і загальні назви; іменник має рід, прикметник змінюється за родами; іменник виступає головним і другорядним членом речення, прикметник найчастіше виконує роль другорядного члена речення.

ЗАПИТАННЯ ДО АВТОРА

Запитання до автора – методичний прийом роботи, який передбачає організацію на уроці української мови процесу читання лінгвістичного тексту як розмову з автором. Застосування цього прийому роботи дає змогу учням бути активними і вдумливими читачами, під час читання ставити запитання авторів з метою розуміння тексту, усвідомлення сутності мовних понять, які детально розглядаються.

Перед тим, як організувати навчально-творчу діяльність молодших школярів на уроці рідної мови із застосуванням запитань до автора, рекомендуємо вчителю скласти власну систему запитань на той випадок, якщо учні не зможуть цього зробити самостійно.

Наприклад, орієнтовні запитання до автора:

- Чому автор дібрав саме такий заголовок до тексту?
- Які мовні поняття автор розглядає у тексті?

– Які істотні ознаки мовних понять автор розкриває у тексті? [7].

Радимо вчителю дотримуватися таких порад під час постановки запитань:

1. Формулювати запитання конкретно, чітко.
2. Використовувати 6 "журналістських запитань" із метою здобуття різнобічної інформації стосовно конкретного предмета: *Хто? Що? Де? Коли? Як? Чому?*
3. Застосовувати "відкриті" і "закриті" запитання для досягнення поставленої мети.

Відкриті запитання – це запитання, у відповідях на які учні можуть висловити власну думку.

Закриті запитання – це запитання, на які можна відповісти лише "Так" чи "Ні". Їх ставлять, якщо потрібна згода учнів, або в разі, коли перевіряємо, чи стежать вони за нашими думками [5].

Наприклад, рекомендуємо використовувати цей методичний прийом роботи у процесі організації навчально-творчої мовленнєвої діяльності учнів на уроках української мови під час опрацювання розділу "Текст".

ЗБЕРЕЖІТЬ ОСТАННЄ СЛОВО ЗА МНОЮ

Збережіть останнє слово за мною – методичний прийом роботи, спрямований на стимулювання міркування та роздуми після прочитання тексту.

На уроці української мови учитель пропонує учням тему для обговорення на основі прочитаного тексту. Учень, який розпочинає обговорення проблеми, потім передає "естафету" іншому. Після повного обговорення і коментування слово повертається до того учня, який розпочинав цей вид діяльності. Таким чином, він отримує право підбити підсумки, сформулювати висновки, висловити власне бачення проблеми, погодившись із тим, що говорили інші, чи заперечити, доводячи свою думку [7].

ЗНАЄМО – ХОЧЕМО ДІЗНАТИСЯ – ДІЗНАЛИСЯ

Знаємо–хочемо дізнатися–дізналися – методичний прийом роботи, який використовується у структурі цілого уроку з метою організації активної навчально-творчої мовленнєвої діяльності учнів під час засвоєння нових знань.

Застосування цього методичного прийому роботи створює умови для залучення молодших школярів до активної роботи на уроці рідної мови.

У процесі роботи на уроці української мови вчитель називає тему, а потім просить учнів спочатку подумати над тим, що вони вже знають із цієї проблеми, поставити запитання до матеріалу теми та знайти відповіді на них.

На цьому етапі уроку радимо вчителю застосувати роботу в парі, під час якої учні складають списки своїх ідей, записуючи на папері. На наступному етапі учитель креслить на дошці таблицю

і фіксує в першій колонці "Що знаємо?" всю інформацію, яка відома учням із цієї теми.

Надалі вчитель просить учнів подумати, які вони мають запитання до матеріалу теми. Спочатку молодші школярі аналізують уже відому інформацію, відзначають, де їхні знання є неповними, поверховими, формулюють запитання. На цьому етапі вчителю необхідно записувати запитання учнів до таблиці у колонку "Про що хочемо дізнатися?". Якщо є потреба, вчитель може додавати до загального списку кілька власних запитань.

Далі учні читають запропонований текст або слухають пояснення вчителя. Зазначимо, що учням необхідно постійно нагадувати, щоб вони шукали відповіді на власні запитання та відзначали всі нові ідеї, яких не очікували.

На останньому етапі учні повідомляють про те, що вони дізналися з тексту або пояснення вчителя. Спочатку вони називають відповіді на свої запитання, а потім — усі цікаві або важливі ідеї, які виникли. У цей час учитель записує цю інформацію в таблицю в колонку "Про що дізналися?" [7].

КАРУСЕЛЬ

Карусель — методичний прийом роботи, який застосовується на етапі підсумку уроку, формулювання висновків із метою узагальнення і систематизації одержаних знань.

Учитель записує запитання на аркуші паперу. Кількість аркушів залежить від кількості запитань, які вчитель визначає як найважливіші, що розглядалися на уроці української мови. Учні об'єднуються у групи. Зазначимо, що їхня кількість відповідає кількості аркушів із запитаннями.

Кожна з груп отримує по одному аркушу із запитанням. Учні в групах обговорюють відповідь на них. На аркуші під кожним запитанням вони записують відповідь. Аркуш складається таким чином (у вигляді гармошки), щоб відповідь була прихована, а залишається тільки запитання й місце для відповіді на нього. У такий спосіб групи обмінюються аркушами.

Робота повторюється, тільки з іншим запитанням. Приховану відповідь попередньої групи відкривати і читати не дозволяється. Процес повторюється до того часу, поки аркуш не повертається до групи, яка першою дала на нього відповідь.

На завершальному етапі роботи групи ознайомлюються з усіма варіантами відповідей і ознайомлюються із ними учнів усього класу. Вчитель підсумовує роботу, формулює висновки, акцентуючи увагу на точній, правильній відповіді [5].

Наприклад, під час вивчення теми "Числівник" у 4 класі учням доцільно запропонувати такі орієнтовні запитання: 1. У чому особливість числівника як частини мови? 2. Чому числівник має таку назву?

3. Що означають числівники? 4. На які питання відповідають числівники? 5. З якою частиною мови зв'язуються у реченні числівники? 6. Яку роль у реченні виконують числівники?

КЛАСИФІКАЦІЙНИЙ ОГЛЯД

Класифікаційний огляд — методичний прийом роботи, мета якого — залучити учнів до впорядкування ідей, що виникли в результаті "мозкової атаки". Така систематизація інформації створює основи для нового розуміння проблеми.

Класифікаційний огляд важливий і як процес, і як результат. Він базується на ідеях, які учні здобули під час "мозкової атаки", та узагальнюючих назвах, які використовують для цих ідей [7].

Наприклад, після мозкової атаки на етапі актуалізації знань учнів про частини мови і властиві їм категорії (4 клас) доцільно застосувати класифікаційний огляд із метою узагальнення і систематизації інформації.

Тема. "Повторення вивченого про дієслово".

Мозкова атака: дієслово, називає дію предмета, одиниця, множина, присудок у реченні, теперішній час, минулий час, майбутній час, відповідає на питання: що робити?, що зробити?, що робив?, що буде робити?, частина мови, головний член речення, чоловічий рід, жіночий рід, середній рід, неозначена форма дієслова, не з дієсловами.

Класифікаційний огляд: частина мови (називає дію предмета, відповідає на питання: що робити?, що зробити?, що робив?, що буде робити?); змінювання за часами (має форми теперішнього, минулого і майбутнього часів); змінювання за числами (має форми однини і множини); змінювання дієслів минулого часу за родами (мають форми чоловічого, жіночого і середнього родів); синтаксична роль у реченні (головний член речення — присудок); має неозначену форму; правопис дієслів (не з дієсловами пишеться окремо) [7].

КУБУВАННЯ

Кубування — методичний прийом роботи, застосування якого передбачає всебічний розгляд мовного поняття, явища.

Зазначимо, що кубування доцільно застосовувати тоді, коли учні міцно засвоїли навчальний матеріал із теми. Його можна використовувати на стадії актуалізації знань чи їх узагальнення і систематизації. Рекомендуємо вчителю на уроках української мови з використанням кубування спочатку застосовувати роботу в парі, а потім — роботу в групах.

Використання цього методичного прийому дозволяє відповісти на шість запитань, що стосуються істотних ознак мовного поняття або явища. Він застосовується з використанням кубика із написаними на кожній грані вказівками щодо виконання завдань.

Наприклад, на гранях куба зазначаються такі вказівки:

1. Опиши це. (Зазнач колір, форму, розміри).
2. Порівняй це. (На що це схоже? Від чого це відрізняється?).
3. Добери асоціації. (Про що змушує думати? Що спадає на думку?).
4. Проаналізуй це. (Скажи, яким чином це зроблено. Ви це знаєте? Ви можете це вигадати?).
5. Розкажи про застосування. (Знайди умови використання. Яким чином це можна застосувати?).
6. Запропонуй аргументи "за" або "проти" цього. (Що в ньому доброго чи поганого? Займи певну позицію, використай повний діапазон аргументів) [7].

КУТКИ

Кутки – методичний прийом роботи, спрямований на формування в учнів власної точки зору й уміння відстоювати її, висловлюючи переконливі аргументи, на розвиток вміння прислухатися до думок інших.

Учитель пропонує учням зайняти певну позицію стосовно змісту того матеріалу, який вивчається. Обравши позицію, учень фіксує на папері докази на її користь.

Після закінчення цього етапу формуються групи прихильників обраної точки зору. Під час спільної роботи учні добирають переконливі аргументи на її захист. Від кожної групи виступає один учасник. Як підсумок, кожен учень записує всі точки зору й основні аргументи і робить власний висновок щодо остаточного погляду на проблему.

Для роботи вчитель добирає запитання відкритого типу. Учням пропонується записати у таблицю кілька аргументів на підтвердження чи заперечення тези, закладеної в запитанні. Цей вид організації навчально-творчої мовленнєвої діяльності учнів на уроці української мови може використовуватися вчителем для проведення дискусій [7].

Наприклад, вивчення теми "Рід іменників", 3 клас. Запитання: До якого роду належить іменник *учитель*? Доведіть правильність думки.

Орієнтовна відповідь: іменник *учитель* належить до чоловічого роду, тому що має нульове закінчення і до нього можна підставити допоміжні слова (займенники *він, мій*).

(Закінчення в наступному номері)